

Ana
Marija
Habjan

Diskretni svjedok i neprocjenjivi kroničar

Pozorni promatrač

Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb,

29. listopada 2019. – 24. studenog 2019.

AUTORICE IZLOŽBE: Irena Šimić, Sandra Križić Roban

VIZUALNI IDENTITET: bilić_müller studio

↑ FOTO P. Mofardin, IPU

Posegnete li za monografijom o nekom od autora hrvatske umjetničke scene 60-ih i prve polovice 70-ih godina prošloga stoljeća, ili prelistate neku od knjiga ili periodika posvećenih povijesti umjetnosti iz tog vremena, teško da nećete naići na fotografiju Branka Balića. Jednako tako, teško da ćete moći pročitati i njegovo ime pod fotografijom. Status fotografije kao i svijest o autorstvu tada su bili u znatno nepovoljnijem položaju nego danas. Fotografija se tretirala više kao tehnička

vještina nego kao umjetnost, a potpisivanje autora bilo je više iznimka nego pravilo. Tu „povijesnu nepravdu“ na svojevrsan način ispravlja retrospektivna izložba posvećena Branku Baliću, predstavljajući opus jednog od najznačajnijih autora hrvatske fotografske scene sredine 20. stoljeća.

Balić je autor brojnih portreta protagonista domaće umjetničke scene, kao i postava izložbi, od tadašnje Galerije suvremene umjetnosti, Salona Šira, Muzeja za umjetnost i obrt do Umjetničkog paviljona u

Zagrebu. Također, bilježio je promjene u urbanim krajolicima Zagreba i Karlovca, gradsku svakodnevicu i radnike u tvornicama. Ali on je i autor fotografija u duhu avangardnih umjetničkih praksi 60-ih godina 20. stoljeća. Njegove fotografije tako pripadaju dvjema skupinama, u prvoj one predstavljaju dokumentaciju aktualnih tendencija na području arhitekture, urbanizma, dizajna i umjetnosti, u drugoj je fotografija sredstvo ostvarivanja osobnih umjetničkih aspiracija.

Branko Balić rođen je 1930. a umro 1976. godine u Zagrebu. Povjesničar umjetnosti po zanimanju, odlučio se za praćenje i tumačenje svijeta likovnih umjetnosti objektivom. Ništa neobično, jer fotografiju su u okviru seminara povijesti umjetnosti kao medij idealan za edukaciju, dokumentaciju ali i kao autorski izraz osvijestili i njegovi kolege poput Nenada Gattina i Krešimira Tadića. Nakon studija Balić radi kao stručni suradnik na Odsjeku za povijest umjetnosti i u novoosnovanom Institutu za povijest umjetnosti, te kao stalni suradnik brojnih galerija, muzeja i redakcija časopisa. U niti dvadeset godina rada ostavio je iza sebe oko 12.000 fotografskih negativa. Nakon njegove prerane smrti, zbirka negativa je kao donacija pohranjena u Institutu za povijest umjetnosti u Zagrebu.

Godine 1978. u Muzeju za umjetnost i obrt održana je izložba *Branko Balić: Fotografije*, a ona je ujedno do sada bila jedini pokušaj cjelovitog predstavljanja ovog autora. Izložba *Pozorni promatrač* četiri desetljeća kasnije, u organizaciji Muzeja za umjetnost i obrt i Instituta za povijest umjetnosti, osim ukazivanja na ovaj vrijedan opus, ima za cilj osvijestiti i značaj fotografskih zbirki te pokazati rezultate višegodišnjeg znanstvenog istraživanja na obradi i valorizaciji Balićeva osobnog arhiva. Golemi fotografski opus autorice izložbe odlučile su predstaviti poštujući tematske cjeline kao što ih je i sam autor, sortirajući negative, slagao. Gotovo sve izložene fotografije suvremeni su ispisi digitaliziranih izvornih negativa. Ne-

↑ FOTO P. Mofardin, IPU

kolicina većih je kaširana i obješena, dok su ostale jednostavno zalijepljene na podlogu zida. Ova skromnost u postupku izlaganja ukazuje na jednu od glavnih karakteristika fotografije – umnoživost, a u Balićevu slučaju i na opremanje brojnih izdanja njegovim radovima.

Na početku izložbe posjetitelj dočekuje autorov autoportret. Mlad i razbarušen, prekrivenih ruku i s licem u sjeni, snima se iz lagano donjeg rakursa. Premda ovaj pogled na subjekt u pravilu ostavlja dojam monumentalnosti, ovdje dominira sjeta. Balićev izraz lica, neoštra pozadina sa ženskim portretom i kalendarom na zidu, praznina prostorije s visokim stropom, otkrivaju atmosferu vremena u kojem se počinje baviti fotografijom. Kraj je pedesetih, još uvijek poratno vrijeme, a Balić je senzibilan mladić željan znanja i istraživanja. Intenzivno se druži s kolegama povjesničarima umjetnosti i sa samim umjetnicima. Iz tih je druženja nastala i dokumentacija gorgonaških akcija, performansa neformalne umjetničke grupe čiji je rad, kao preteča konceptualne umjetnosti, pionirska poja-

va u povijesti hrvatske umjetnosti. U dvorištu Galerije suvremene umjetnosti snima dva grupna portreta Gorgone, iz naglašeno gornjeg rakursa, oko 1961. godine. Na jednoj fotografiji okupljeni gledaju prema dolje, na drugoj prema gore. Ove fotografije precizno ocrtavaju duh Gorgonaša; jedan od načina njihovog izražavanja je i „umjetnost ponašanja“, naglašavanje ironije i apsurda te negiranje konvencija. Ubrzo one postaju amblematske fotografije grupe, a upravo tako su i izložene, kao velika povećanja. Nekoliko godina kasnije, 1966., tijekom trajanja izložbe jednog člana Gorgone, Julija Knifera, također u Galeriji suvremene umjetnosti, Balić snima niz fotografija zajedničkog naziva *Adoracija*. Gorgonaši poziraju fotografu, mijenjaju kapute i šešire, odaju počast kolegi slikaru. I ove fotografije, kao i one *Gorgona gleda u zemlju* te *Gorgona gleda u nebo* reproducirane su u svim knjigama i katalozima u kojima je riječ o ovoj umjetničkoj pojavi.

Ono po čemu danas pamtimo lica brojnih aktera umjetničke scene upravo su Balićeve snimke. Dio portreta izložen je u nizu

↓ FOTO P. Mofardin, IPU

fotografija istoga formata: tu su među ostalima Milena Lah, Zlatko Bourek, Milana Hrčić-Balić, Ivo Steiner, Josip Vaništa, Vojin Bakić, Ivan Picelj i Aleksandar Srnec. Na ove portrete nadovezuje se niz od četiri fotografije na kojima je Ivan Kožarić u atelijeru, pri radu na ciklusu *Oblici prostora*, snimljen početkom 60-ih. Fotografije su bile objavljene u *Životu umjetnosti* a autorice izložbe, želeći naglasiti opremanje stručnih časopisa fotografijama Branka Balića, među kojima su i *15 dana*, *Arhitektura* te brojni drugi, izložile su ih u jednoj od vitrina. Jednako tako, izložile su i *privremenu biblioteku* – ormar-ladičar arhitekta i dizajnera Bernarda Bernardija, još jedan simbol šezdesetih i lokacije današnje pohrane Balićeve arhiva. U *privremenu biblioteku* smjestile su izbor iz fonda knjižnice Instituta u kojima su objavljive Balićeve fotografije.

Izborom izloženih fotografija autorice su opravdale odabrani naslov izložbe. *Pozorni promatrač* bio je svjedok vrhunskih ostvarenja umjetničkih avangardi, animiranog filma i arhitekture. Na izložbi su tako i Balićeve fotografije Studija crtanog filma iz 60-ih, simpozija Novih tendencija 3 u Brezovici 1965., kao i najboljih ostvarenja arhitekture toga razdoblja kao što su Elektronski računski centar u Nehajskoj ulici, stambeni objekt u Vukovarskoj ili Radničko narodno sveučilište Moša Pijade. Uz fotografiju makete Muzeja za prostorne eksponate iz 1963. Vjenceslava Richtera postavljena je i originalna maketa.

Dio Balićevog opusa koji pripada reportažno-dokumentarnim radovima, kojima nenametljivo bilježi svakodnevne prizore sa zagrebačkih ulica te portrete šetača, trgovaca i radnika, autorice su predstavile ciklusima fotografija *Mi i naš grad* iz 1959. te *Ugljenari* s početka 70-ih. Ciklus fotografija *Karlovac – grad, industrija i radnici*, nastao je za potrebe izložbe *Karlovac 1945. – 1965.* održane u karlovačkom Gradskom muzeju 1965. godine. Balić radi nekoliko stotina snimaka modernizacije grada, novogradnji, industrijskih pogona te panorama grada.

↑ FOTO P. Mofardin, IPU

Pojedine fotografije ovoga ciklusa otkrivaju vještinu prepoznavanja začudnih motiva: u jednom skladištu uočava naslagane palete, u drugom detalje koji izdvojeni i uvećani osvajaju strukturom i grafizmom. To su u Balićevu opusu iznimno važne fotografije, nastale u duhu novotendencijskih vizualnih istraživanja, optičke i kinetičke umjetnosti. Posebno mjesto na izložbi imaju dva takva Balićeva rada, jedini izloženi originali – *Vibracija*, 1961. i *Struktura*, 1964., autorska povećanja velikog formata izrađena za izložbu *100 godina fotografije u Hrvatskoj (1840.–1940.)* održane 1966. u Muzeju za umjetnost i obrt. Riječ je o svojevrsnim meditacijama struk-

turalnih kompozicija u kojima Balić detalje organske forme odnosno materijala tretira kao titravu grafičku površinu.

Pozorni promatrač izložba je koja nas potiče da i sami pažljivo promatramo, da uronimo u svijet Branka Balića satkan od fotonegativa 6 x 6 i 6 x 7 cm, i otkrijemo ulogu osobnog arhiva koji čuva svjedočanstva o iznimno značajnom periodu naše povijesti umjetnosti. Autorice Irena Šimić i Sandra Križić Roban ponudile su istovremeno objektivan i subjektivan prikaz tog svijeta; objektivan jer su poštovala strukturu zbirke, a subjektivan zbog osobnog odabira izloženih fotografija. x